МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Дагестан

ГКУ РД «ЦОДОУ ЗОЖ»

ГКОУ «Ахтининская СОШ Хунзахского района»

СОГЛАСОВАНО	УТВЕРЖДЕНО
зам. директора по УВР	Директор
Ибрагимова А.М.	Тагиров А.Г.
	от « 31 » августа 2023г.

Рабочая программа

учебного предмета «Родная литература»

для обучающихся 8 класса

на 2023-2024 учебный год

Составитель:
Абдулатипова Мадина Магомедовна,
учитель родного языка и литературы

Учебник : «Авар адабият» 8 класс: Г1. Г1. Х1ажиев ва Г1. Г1. Г1абдулат1ипов ; Махачкала , ООО Издательство НИИ педагогики, 2008 год.

Количество часов : 34

Учебник : «Авар адабият» 8 класс: Г1. Г1. Х1ажиев ва Г1. Г1. Г1абдулат1ипов ; Махачкала , ООО Издательство НИИ педагогики, 2008 год.

Количество часов : 34

Программаялъе баян

Художествияб адабияталъ к1удияб кумек гьабула кинабго рахъ камилав инсан куцазе, г1агараб халкъалъул рух1ияб бечелъиялъул кьуч1алда г1олилазе тарбия кьезе.

Адабияталъул курсалд ахасаб бак1 ккола Ват1ан хиралъиялъул, миллатазда гьоркьоб гьудуллъи ккваялъул, дунялалъулго зах1мат халкъалъул мурадал ц1униялъул асар ц1алдохъабалъ куцаялъ.

Адабияталъул дарсаз лъимал т1амула миллатазул адаб-х1урмат гьабизе, миллатазда гьоркьоб гьудуллъи, вацлъи бищун къиматаб бечелъи х1исабалда къабул гьабизе.

Школалда малъизе т1аса рищун руго хъвадарухъанасул художествияб рахъалъ камилал, тарбия кьеялъе мустах1икъал асарал.

Программаялда мух1канго ч1езарун руго щибаб классалда лъималазда лъазе кколел литературияб теориялдаса баянал. Асаразул анализ гьабулелъул, ц1алдохъабаз теориялъул баяназдаса г1ат1идго пайда босизе ккола.

Раг1а-ракьанде щун, адабияб лъайкьеялъул масъала т1убан бажаруларо, г1ат1идаб къаг1идаялъ класстун къват1исеб ц1али г1уц1ич1ого. Т1убазе ккола гьелъул программаги. Программа хIадур гьабуна Аслияб школалда лъай кьеялъул федералияб пачалихъияб стандартги цIалул предметазе гIуцIарал мисалиял программабиги кьочIое росун. Программаялъ аслияб школалда стандарталъ бихьизабураб авар адабият малъиялъул мурадалда рекъон стандарталъул хIасил рагьула ва рагIа-ракьан бахъун мухIканлъизабула, гьединго цIалул предметалдалъун цIалдохъабазе лъай ва тарбия кьеялъул нух бихьизабула. Программа ккола мисалияб, ва гьеб хIисабалде босула авар адабияталъул программаби ва учебникал хIадур гьарулел автораз, ай гьелъул кьучIалда гIуцIизе бегьула авторазул программаби ва цIалул тIахьал. Аслияб школалда авар адабият лъазабула гьал хадусел аслиял мурадазде щвезе: - рух1ияб рахъалъ цевет1урав, г1адамазул адаб-х1урмат гьабулев, жиндирго миллат ва Ват1ан бокьулев инсан лъугьинави; - жиндирго пикру билълъанхъизабизе, ц1алдохъанасул творческияб къаг1идаялъ х1алт1изе бугеб бажари цебет1езаби; - авраразул ва дагъистаналъул цогидал миллатазул художествиял асарал рич1ч1и, гьел ц1али ва гьезул

анализ гьаби; - обществоялъ къабул гьабурал рухIиялгин эстетикиял нормаби лъазариялъеги, инсанасул гIумруялъул киналго рахъазул хIакъалъулъ лъай щвезабиялъеги, цоцазулгун гьоркьоблъи (ай бухьен) гьабиялъеги адабияталъ квербакъулеблъи бичIчIи; - авар адабияталъул эстетикияб бечелъи ва авар мацIалъул берцинлъи, гьайбатлъи, пасих1лъи бичIчIи; - художествияб текст ц1ализеги, гьелъул анализ гьабизеги, маг1на бич1ч1изабизеги, баян кьезеги бугеб бажари лъугьинаби; - бат1и-бат1иял къаг1идабаздалъун художествияб тексталъул х1асил бич1ч1изабизеги, жиндирго текст г1уц1изеги, ц1алараб жоялъе къимат кьезеги, гьелда т1аса жиндирго пикру загьир гьабизеги гъваридго лъазаби; - щибаб къойилаб гIумруялъулъги, цIалулъги, х1алт1улъги авар адабияталъул асараздаса пикраби хIалтIизаризе бажари; калам камиллъизабизе, каламалдалъун цоцада ричIчIизе ва цоцада гьоркьоб бухьен чIезабизе бугеб бажари цебетIезаби; цIалиялда хурхарал батIи-батIиял хIалтIаби (ай мурад лъезеги, план гIуцIизеги, жиндирго каламалда хадуб халкквезеги, ц1алараб бич1ч1изеги, гьелъул анализ гьабизеги, материал балагьизеги (х1атта Интернеталдасанцин)) гъваридго лъай. Курсалъул гIаммаб характеристика «Авар адабият» предмет х1исабалда чара гьеч1ого бухьараб буго авар мац1алда. Авар адабияталъул дарсаз к1удияб кумек гьабула ц1алдохъабазул мац1 бечед гьабизеги, гьезул каламалъул культура борхизабизеги ва берцинго цоцазда бечедаб мац1алдалъун гаргадизеги. Художествиял асарал ц1алигун, ц1алдохъабазда бич1ч1ула раг1ул берцинлъиялъул к1вар, ва гьезда лъала авар мац1 жиндиего хасиятаб гогьаргун бицине. Авар адабияталъул дарсида к1алзул гьунарги гьелда т1ад х1алт1улеб г1елмуги (литературоведение) жубазабула. Адабият, т1ад ургъун гьабураб берцинаб к1алзул гьунар х1исабалда, ккола г1умру лъазабиялъул хасаб къаг1ида, гьелъул берцинаб куц, нилъеда цебе ч1олеб дунялалъул г1елмияб сураталдаса бат1ияб, г1аданасул г1умруялде бат1ияб асар гьабун бажарулеб, хъвараб жо ц1алулаго жиндиргоги пикраби цадахъ ц1убалеб творчество. Адабияталъул дарсазда ц1алдохъабаз лъай-хъвай гьабула художествиял асаразулгунги, гьел асарал хъварал маг1арулазул ва дагъистаналъул жакъасел ва цересел хъвадарухъабазулгунги. ЦУ Художествиял асарал ц1алигун, нилъер лъималазул дунялалдехун бугеб бербалагьи г1ат1илъула, гьезда г1емераб жо лъала, маг1арулазул ва дагъистаналъул цогидал миллатазул адабияталъул бечелъи ва берцинлъи бич1ч1ула. Раг1абазул ва мац1алъул ишарабазул кумекалдалъун литературиял асаразулъ бихьизабураб г1умрудул художествияб сурат нилъеда бич1ч1ула рек1ел х1ал хисунги пикру х1алт1изабунги. Г1адада гурелъул адабият философиялда, тарихалда, психологиялда дандекколеб ва г1умрудул т1ехьлъун, г1адан вич1ч1иялъул г1елмулъун рик1к1унеб. Курс гIуцIун буго тарихиябгун тематикияб тартибги цIунун. Гьелъ рес кьола лъималазул лъай гIамлъизабизе, литературиял асаразда кколел лъугьабахъинал чIванкъотIараб тарихияб заманалда хурхарал рукIин цIалдохъабазда бичIчIизабизе, ва гьезда бихьизабизе гьел асаразда жаниб батIи-батIияб тарихияб заманалъул

гIадамазул гIумруги гIамал-хасиятги ва рукIа-рахъинги гвангъун цебечIезабун букIин; гьелдаго цадахъ лъималазе рагьула жакъасеб къоялдаги гьел малъулел асаразул бугеб кIвар: гьанжесеб гIумруялъе битIараб къимат кьун бажаруларо, аралда дандекквечIого. Школалда малъизе тIасарищун руго хъвадарухъанасул художествияб рахъалъ камилал, тарбия кьеялъе мустахIикъал асарал. Адабияталъул курс гIуцIун буго гьал хадусел бут1абаздасан: 1. Халкъияб к1алзул гьунар. 2. Хъвадарухъабазул маргьаби ва къисаби. 3. XIX г1асруялъул адабият. 4. XX г1асруялъул адабият (т1оцебесеб бащалъи). 5. XX г1асруялъул адабият (к1иабилеб бащалъи). 6. Дагъистаналъул халкъазул адабияталдасан. 7. Обзорал. 8. Адабияталъул теориялъул баянал. Щибаб бут1аялъулъ кьун руго художествияб литератураялъул асаралги, гьезул аслияб проблема ва художествияб хаслъи рагьулел къокъал баяналги. Асарал малъулаго, хъвадарухъанасул гIумруялъул ва творческияб нухалъул хIакъалъулъ баяналги кьезе ккола. Гьелъ квербакъула художествиял асарал гъваридго ричIчIизаризе гуребги, ВатIаналъе ритIухъав, халкъалъул рухIияб байрахъ борхатго ккезе къеркьарав рагIул устарасул хIалуцараб гIумру, жигараб хIаракатчилъи баян гьабизе. Ц1алул предметалъул г1уц1иялда к1вар кьезе кколел рахъал Ц1алул предмет х1исабалда адабияталъул ц1акъ к1удиял ресал руго тарбия кьеялъул х1алт1иялъе. Гьелъ учителасе рес кьола, лъимадул пикру гьабизе бугеб гьунар, бажари ц1ик1к1инабизе гуребги, инсухълъиялъул классиказ цере лъолел ругел масъалаби рит1ун рич1ч1изе, ай хъвадарухъангун гара-ч1вариялде, бах1салде лъугьине ва гьелъул х1асилалда къиматаб, бит1араб рух1ияб нухде ккезе. Абадиялъго къиматаллъун хут1улел къадруял г1амалазулгун лъай-хъвай гьаби, гьездехун рак1 ц1ай ккола школазда адабият малъиялъул аслияб нух ва гьелъ рес кьола гьадинал бищунго аслияллъун кколел масъалаби церелъезе: - рух1ияб рахъалъ цевет1урав, маданиятги лъалев ва щвараб х1албихьиялдасан жамг1ияб г1умруялъулъ пайда босизеги бажарулев инсан куцай; - инсанасул г1умру къиматаб жо бук1ин, гьесул эркенго цевет1езе ва бугеб махщел, гьунар камил гьабизе ихтияр бук1ин бич1ч1иялъул кьуч1алда гуманизмалъулал, инсан вокьиялъулал пикраби бот1ролъе лъугьинаризе ва гьенир щула гьаризе; - гражданин х1исабалда бич1ч1и буголъиялъул кьуч1ал, жамг1ияталда ва дунялалда лъугьунеб бугеб жоялдехун жавабчилъиялъул бербалагьи ва жигараб ч1ара-хьараб пикру куцазе; - патриотизмалъул асар, Ват1аналде ва гьелъул т1адег1анаб къадруялъул тарихалде ва культураялде рокьи, цогидал халкъазул тарихалде ва г1адатазде х1урматияб бербалагьи куцазе; х1акъикъиял лъугьа-бахъиназе эстетикияб ва адабазда данде кколедухъ къимат кьезе бажари, Ват1аналъул классиказул асараздаса т1адег1анал мисалал кьун, бугеб х1алалъ, г1адамазул берцинал гьоркьорлъаби ч1езаризе х1аракат бахъулеллъун рук1ине; - ц1алул предмет ва искусствоялъул тайпа х1исабалда адабият камилго лъазабиялъе х1ажатаб бажариги лъайги щвеялде балагьараб творческияб зах1маталде ругьун гьаризе. ЦIалул планалда авар мацIалъ ккураб бакI Аслияб школалда авар адабият лъазабизе

бихьизабун буго кинабниги 348 сагIат. Гьезда гьоркьоса 5 – 8 классазда 70 – 70 сагIат (анкьида жаниб 2 сагIат, 35 цIалул анкь), 9 классалда 68 сагIат (анкьида жаниб 2 сагIат, 34 цIалул анкь) кьун буго. Ц1алул предмет лъазабиялъул х1асилал **ФГОСалъул** т1алабазда рекъон авар адабияталъул программа лъазабун хадуб ц1алдохъаби гьал хадусел х1асилазде щола: **Напсиял** х1асилал: 1. Жив Россиялъул ва Дагъистаналъул гражданин вук1ин бич1ч1и; Ват1аналдехун рокьи ва адаб-х1урмат бижизаби, Ват1аналдаса ва миллатал г1емераб Республикаялдаса ч1ух1и; жив маг1арулав (аварав) вук1ин бич1ч1и, г1агараб ракьалъул ва жиндирго миллаталъул маданият, тарих, мац1 бич(аварав) вук1ин бич1ч1и, г1агараб ракьалъул ва жиндирго миллаталъул маданият, тарих, мац1 бич1ч1и; Ват1аналда цебе жиндирго налъи т1убазе кколеблъиялъул ва жавабчилъиялъул асар куцай. 2. Щай жив ц1алулев вугев, щиб мурадалъе г1оло жинца лъай борхизабулеб бугебали бич1ч1ун, жиндирго лъай босиялдехун ва борхизабиялдехун, пикру-г1акълу цебет1езабиялдехун жавабчилъиялъул бербалагьи лъугьинаби. Сверухъе ругел т1асарищизе бегьулел, жиндиего рокьулел махщелазул х1исабги гьабун, лъай босиялде жиндирго бугеб ч1ара-хьараб гъираги х1исабалде босун, лъай босиялъе хадубккун жиндаго хасаб нух, бич1ч1ун т1аса бищи ва гьелда рекъон ц1али г1уц1и. 3. Гьанжесеб дунялалъул обществоялда г1адамазул г1умруялъул, маданияталъул, мац1алъул рахъалъ ругел бат1алъаби х1исабалде росараб жакъасеб г1елмуялъул даражаялда ва жамг1ияб практикаялда дандекколеб цогояб бич1ч1и лъугьинаби. 4. Бат1ияв чиясдехун ва гьесул пикруялдехун, щивав чиясул цо сундениги бугеб бербалагьиялдехун, диналдехун, мац1алдехун, маданияталдехун, г1адатаздехун ва тарихалдехун х1албухълъи гьеч1еб балагьи лъугьинаби. Цогидазулгун гар-гар гьабизе, гьел рич1ч1изе х1адураллъун ва бажари бугеллъун куцай. 5. Г1ел бащадазда ва ч1ах1иязда гьоркьоб хьвада-ч1вадизе лъай, школалъул жидецаго жидеего нухмалъи гьабулел г1уц1абазулъ ва жидерго г1елалъе дандеккараб жамг1ияб г1умруялъулъ г1ахьаллъи гьаби. 6. Жинца гьарулел ишаздехун жавабчилъиялъул бербалагьи лъугьин. 7. Жамаг1аталъе пайдаял ишалги, ц1алулгин г1елмиял, ц1ехрехалъулал, творческиял ва цогидал х1алт1абиги гьарулаго, ч1ах1иязулгун ва г1иссиназулгун, цадахъ х1алт1улел г1елцоязулгун гьоркьоблъи гьабизе бажари. 8. Х1инкъи гьеч1еб ва сах-саламатаб г1умру гьабизе лъай; г1адамазул сахлъиялъеги г1умруялъеги х1инкъи бугел лъугьа-бахъинал ккараб мехалъ, хьвада-ч1вадизеги транспорталда ва нухазда хьвадиялъул къаг1идабиги лъай. 9. Сверухъ бугеб т1абиг1аталдехун ц1уна-къараб бербалагьи бук1инаби. 10. Инсанасул ва жамг1ияталъул г1умруялъулъ хъизаналъул к1вар бич1ч1и, хъизамалда гьоркьоб гьабулеб г1умруялъул къиматал рахъал къабул гьари, ва жидерго хъизамалда гьоркьоре унел г1адамаздехун х1урматияб ва т1алабалъулаб бербалагьи гьаби. 11. Россиялъул ва Дагъистаналъул халкъаз нилъее тарал художествиял хут1елал лъазариялдалъун, эстетикияб бич1ч1и цебет1езаби**. Метапредметиял** х1асилал: 1. Жинца гьабулеб ц1алиялъул, живго жиндаго ч1ун, мурад бихьизабизе,

ц1алиялъулъ жиндиего ц1иял масъалаби лъезе, лъай борхизабиялъулъ гъира ц1ик1к1инабизе. 2. Жиндирго мурадал т1уразариялъе г1оло, живго жиндаго ч1ун, планал гьаризе; ц1алул ва лъай борхизабиялъул масъалаби т1уразе, х1асил кьолел къаг1идаби рич1ч1ун т1аса рищизе. 3. Калам ва гаргар гьабиялъул къаг1идаби дандрекъон кколедухъ х1алт1изаризе лъазе, каламалъул монологиял ва диалогиял формабаздаса ва гьезул бат1и-бат1иял тайпабаздаса пайда босизе. 4. Жинцаго т1орит1улел х1алт1аби планалда рухьинаризе (дандеккезаризе); жинцаго гьабулеб х1алт1уда хадуб халкквезе; цере лъурал масъалабазул ва т1алабазул г1орхъода гьарулел х1алт1абазул къаг1идаби ч1езаризе. 5. Ц1алул масъала т1убаялъул дуруслъиялъе ва гьеб т1убазабизе жиндирго бугел ресазе бит1араб къимат кьезе лъай. 6. Жиндиего бит1араб къимат кьезеги жиндаго хадуб халкквезеги бажари; ц1алул ва нахъг1унт1иялъул х1алт1аби т1асарищизе лъай. 7. Раг1абазул маг1на бихьизабизе, г1аммаб х1асил гьабизе, цоцада релълъинаризе, цоцада релълъарал предметал тайпабазде рикьизе; гьел тайпабазде рикьиялъе, кьуч1 ва роцен балагьизе; г1иллаялъулаб бухьен ч1езабизе, ц1ех-рех гьабизе, цоцалъ рекъезарун пикраби загьир гьаризе, ургъун х1асил гьабизе ва ц1ияб х1асилалде вач1ине бажари. 8. Муг1алимасда ва г1ел бащадазда цадахъ ц1алиялда хурхарал х1алт1аби гьаризе, къокъаялъулъ живго цох1о, бат1аго х1алт1изе; даг1ба-раг1и ккараб мехалъ, киназулгунги рекъезабун, киназулго ругел мурадалги х1исабалде росун, г1аммаб х1укмуялде вач1ине; жиндирго пикру загьир гьабизе; жинца загьир гьабураб пикру бит1араб бук1ин бихьизабизе, далил бачине ва къеркьезе бажари. 9. Жиндирго ишалъул план гьабизе ва гьеб рук1алиде ккезабизе, жиндирго рек1ел асар, пикраби ва т1алабал рич1ч1изаризе, гара-ч1вари гьабиялъул мурадалда калам гьабиялъе х1ажалъулел къаг1идаби рич1ч1ун х1алт1изаризе бажари. 10. Информациялъулабгин-коммуникативияб технологиялдаса пайда босизе бажари. 11. БатIи-батIиял пикраби загьир гьаризе ихтияр букIиналъе мукIурлъизе ва, гьебги х1исабалдеги босун, цадахъ рекъон х1алт1изаризе жигар бахъи. 12. Жиндирго пикру ва рак1ч1ей цогидазда бич1ч1изабизе, гьелъие кьуч1ал х1ужжаби рачине; цадахъ рекъон х1алт1улаго ва г1аммаб х1укмуялде рач1унаго, жиндирго пикру цогидазул пикругун рекъезабизе бажари. 13. Х1укму гьабилалде ва бит1араб пикру т1аса бищилалде цебе бат1и-бат1иял пикраби мух1кан гьаризе ва дандекквезе бажари. 14. Цадахъ х1алт1улаго, дандекколарел мурадал ругониги, г1аммаб х1укмуялде рач1ине бажари. 15. Жиндирго иш г1уц1иялъе ва дандиявгун рекъон х1алт1иялъе дандекколел суалал лъезе бажари. **Предметиял х1асилал**: 1.Маг1арулазул ва цогидал халкъазул фольклоралъул, авар ва цогидал Дагъистаналъул миллатазул адабияталъул лъазарурал асаразул аслиял суалал ва цереч1арал масъалаби рич1ч1изе. 2.Жинцаго ц1ализе, фольклоралъул асарал т1асарищизе. 3. Жинцаго загьир гьабураб к1алзул ва хъвавул каламалъулъ фольклоралъул г1исинал жанрал (кицаби, абиял ва гь.ц.) х1алт1изаризе. 4. Дандекколеб интонацияги ц1унун, маргьаби ва къисаби пасих1го ц1ализе ;5.

Жиндирго каламалъулъ халкъиял маргьабазе хасиятал художествиял къаг1идабиги х1алт1изарун, маргьаби рицине. 6. Маргьабазулъ гьезие хасиятал художествиял къаг1идаби ратизе ва гьелъул кьуч1алда маргьабазул жанрал рат1агьаризе, литературияб маргьа фольклориялдаса бат1абахъизе. 7. Бат1и-бат1иял халкъазул маргьаби дандекквезе, гьезулъ щибаб халкъалъул хьвада-ч1вадиялъул мурадлъун бугел рахъал кин рихьизарун ругелали бихьизе (цогидал халкъазулги жиндирго халкъалъулги мурадлъун ругел хасиятазулъ (идеалазулъ) г1аммаб жо ва бат1алъи батизе). 8. Маргьа, яги къиса ургъизе (цо кициялда рекъонги бегьула), яги хадуб-цебе рекъараб, цо маг1наяб мухъ ц1унараб хабар ургъизе. 9. Бат1и-бат1иял халкъазул коч1одалъун хъварал бах1арчилъиялъул тарих бицунел асарал дандекквезе ва гьезул миллиял хаслъаби рат1агьаризе. 10. Мух1канал хасал рихьизариялги нухмалъиялъе росун, живго жиндаго ч1ун ц1ализе, бат1и-бат1иял халкъазул к1алзул асарал т1асарищизе. 11. Темабазул, цереч1арал масъалабазул ва сипатазул рахъалъ бат1ибат1иял халкъазул фольклоралъул асаразда гьоркьор ругел хурхенал ч1езаризе. (релълъенлъи ва бат1алъи х1исабалде босун). 12.Тексталъул жанралъулгин-сипаталъул т1абиг1атги х1исабалде босун, дандекколедухъ анализ гьабулеб къаг1ида т1асабищизе. 13. Художествияб тексталъулъ поэтикаялда хурхарал бак1ал ратизе, гьелъул художествияб ва маг1наялъулаб к1вар бихьизе. 14. Баян кьураб хасияталъул цогидазул текстал дандекквезе ва х1ужжабаздалъун гьезие къимат кьезе. 15. Искусствоялъул бат1иял алатаздалъун г1уц1арал художествияб тексталъул баяназе (интерпретациялъе) къимат кьезе. 16. Литературиял асараздаги гьел хъвараб заманалдаги гьоркьоб бугеб бухьен бич1ч1изе; гьезулъ бугеб заманалъ хисизабулареб, ай киналго заманазе дандекколеб рух1ияб бечелъиялъул жакъа къоялдехун бугеб хурхен загьир гьабизе. 17. Литературияб асаралъул анализ гьабизе, гьеб кинаб тайпаялъул, жанралъул бугебали ч1езабизе, литературияб асаралъул тема, идея, рух1ияб пафос баян гьабизе ва бич1ч1изе, гьелъул героязе къимат кьезе, цо яги чанго асаралъул героял дандекквезе бажари. 18. Асаралъулъ сюжеталъул, композициялъул бут1аби, мац1алъул хаслъаби рихьизари, асаралъул идеялъулабгин-

художествияб маг1на рагьизе гьезул бугеб к1вар (филологияб анализалъул бут1аби) бич1ч1и, литературияб асаралъул анализ гьабулаго, бищунго г1адатаб литературоведениялъул терминология лъай. 19. Авар адабияталъул ва маданияталъул рух1иялгин-хьвадач1вадиялъул, адабалъул къиматал жалазда рак1 хурхинаби, гьел цогидал халкъазул рух1иялгин-хьвада-ч1вадиялъул къиматал жалгун дандекквей. 20. Адабияталъул асараздехун жиндирго хасаб пикру лъугьин ва гьезие къимат кьей. 21. Малъарал, лъазарурал литературиял асаразул х1акъалъулъ (цо-цо мехалъ, х1ажалъиялда рекъон) жиндаго бич1ч1улеб баян кьей 22. Героялдехун авторасул ва жиндирго гьоркьоблъи загьир гьаби. 23. Г1енеккун бат1и-бат1иял жанразул литературиял асарал рич1ч1и, пикру гьабун ц1али ва ц1алараб асар дандрекъон кколедухъ бит1ун бич1ч1и. 24.

Харбидалъун, ай прозаялдалъун хъварал асарал яги гьезул бут1аби, рахьдал мац1алъул сипатиял алатаздаса ва тексталдаса росарал цитатаздаса пайдаги босун, ц1идасан рицинеги, ц1алараб яги г1енеккун раг1араб текстaлда т1аса лъурал суалазе жавабал кьезеги, к1алзул формаялда бат1и-бат1ияб тайпаялъул монологал загьир гьаризеги, диалог г1уц1изеги бажари.

25. Лъазарурал асараз тематикаялда, проблематикаялда хурхарал темабазда т1аса изложениял яги сочинениял, классалда яги рокъор кьурал 14 творческиял х1алт1аби, адабияталъул ва г1аммал культуриял темабазда т1аса рефератал хъвай

26. Раг1абаздасан г1уц1араб искусствоялъул гьунар х1исабалда, адабияталъул дандекквеязул т1абиг1ат, адабияталъул асаразул берцинлъи, эстетика бич1ч1и.

27. Рахьдал мац1алъул раг1ул бугеб эстетикияб к1варги адабияталъул асаразул художествиял сипатал г1уц1иялъулъ, мац1алъул бат1и-бат1иял алатазул бугеб к1варги бич1ч1и.

Ц1алул курсалъул г1уц1и 8 класс (34 саг1ат)

1. Гъорлъе лъугьин. Художественнияб калам.

2.

Халкъияб к1алзул гьунар.

Хиянатчи

3. Хочбар

4. Калам цебет1езаби. Хочбарил образ. Сочинение

5. XIX г1асруялъул адабият.

Лекция

6. Имам Гъазимух1амад ч1ваялде

7. Инхоса Г1алих1ажияв Гьекъел-мехтел

8. Исрапчиясде

Ракь

9. Элдарилав. Росу берцин

10. Жергъен гьартун ккана

11. Бакьайч1иса Ч1анк1а.

Сайгидул Бат1алиде

12. Т1алх1атиде

13. Хъах1абросулъа Мах1муд. Хъах1илаб зодихъе баг1арбакъул нур

14. Рокьул конторалъул кавуги рагьун

15. Почтовой кагътиде керенги чучун

16. Калам цебет1езаби.

17. Инхелоса Къурбан. Наибзаби х1елун

18. Борхатаб маг1арда

Бахъа, къалам. Г1енекке йокьулей

19. Дагъистаналъул халкъазул адабияталдаса.

Къалухъа Мирза

Ханасе жаваб.

Г1ашикъ-булбул

20. Йирчи Гъазахъ. Векьарухъанасул кеч1

21. Ятим Эмин.

Васият

Къват1ул харбал ц1алк1улел херал руччабазде

22. Мунги Ах1мад Паналъаяб дуниял

Шамилил суд

23. Класстун къват1исеб ц1али. Имам Шамил.(кино)

24.

XX г1асруялъул адабият

Ц1адаса Х1амзат

Айдемир ва Умайгьанат

25. Айдемир ва Умайгьанат

26. Айдемир ва Умайгьанат

27. Пьесаялъул анализ

28. Г1умруялъул дарсал

29. Мух1аммад Хуршилов.

Сулахъалъ нуг1лъи гьабула

30. Боркьараб рагъ

31. Калам цебет1езаби

32. Мух1аммад Шамхалов. Вац.

33.

Дагъисаналъул халкъазул адабияталдаса

Анвар Аджиев.

Бах1арчиясул куркьби

Юсуп Хаппалаев. Оцбай

Халкъияб кеч1

Муталиб Митаров.

Устар

34. Калам цебет1езаби

Авар адабият 8 класс

№ п/п	Дарсил тема	Саг1тазул къадар	Дарсил мурад	Рокъобе х1алт1и
1	Гъорлъе лъугьин. Художественнияб калам.	1	1.Худ. ва г1елмиябги адабияталъул бицине; 2. Авар адабияталде рокьи ц1ик1к1инаби	Гъум. 3-4 (учебн.)
2	Халкъияб к1алзул гьунар. Хиянатчи	1	1. Халкъияб к1алзул гьунаралъул асаразе авалияб баян кьезе; 2. Хиянаалъи г1адамасда рекъеч1еб г1амал-хасият бук1ин бич1ч1изаби 1. Мац1ихъанлъи ва бугьтанлъей г1адамал балагьазде рачунезул цояб ккола ва гьеб къисаялъулъ бихьизаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум 3-9 Гьум 9-10 (учебн.)

3	Хочбар	1	1. Кеч1 ц1али; 2. Кеч1, ролазде бикьун, ц1али; 3. Ц1алул бажари борхизаби 1. Хочбарил ях1-намусалъул, бах1арчилъиялъул к1одолъиялъул бици; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гъум 9-16 п/ц1. Кесек рек1ехъе лъазабизе
4	Калам цебет1езаби. Хочбарил образ. Сочинение	1	1. Хочбарил бах1арчилъи, ях1-намусалъул к1одолъи, рух1ияб бечелъи бихьизаби; 2. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	
5	XIX г1асруялъул адабият. Лекция	1	1. XIX г1асруялъул адабияталъе г1аммаб баян кьезе; 2. Адабияталде рокьи ц1ик1к1инаби 3. Хъвадарухъанасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 4. Имам Гъазимух1амад щив колев ва чанабилев имам гьев кколевали баян кьей; 5. Ц1алул бажари борхизаби	Гъум. 20-21 (учебн.) Гъум 17-20
6	Имам Гъазимух1амад ч1ваялде	1	1. Имам Гъазимух1амадие коч1олъ кьолеб бугеб къимат бихьизаби; 2. Маг1арулазул рахъ борхизабун, к1одо гьабун, коч1олъ бихьизаби	Гъум 35-40 (учебн.)
7	Инхоса Г1алих1ажияв Гьекъел-мехтел	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ гара-ч1вари; 2.Гьакълил «баракат»-бокьун г1адаллъи; мехтиялъул «т1ок1лъи»-т1ут1лъун г1адан лъугьин-коч1ол аслияб пикру бич1ч1изаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби	Гъум 22-25
8	Исрапчиясде Ракь	1	1. Щибго жо инсанас исрап гьаби коч1олъ какун бугеб куц бихьизаби. Ниг1маталъул къадру-къимат гьабизе кколеб бук1ин бич1ч1изаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби ; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби. 4. Инсанасул ахирияб рукъалъул бици (гьесул ахират бук1уна ракьулъ). Гьенир ращалъула киналго; мискинавги, бечедавги, ч1ух1аравги, г1акъилавги, гьудул-гьалмагъги, рос-лъадиги-коч1ол философия пикру бич1ч1изаби 5. Ц1алул бажари борхизаби; 6. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гъум 26-27 Гъум. 27 Рек1ехъе лъазабизе
9	Элдарилав. Росу берцин	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян;	Гъум. 29-30

			2. Ч1ужуг1аданалъул берцинлъи, напс к1одо гьаби-шаг1ирасул аслияб тема бук1ин бич1ч1изаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	
10	Жергъен гьартун ккана	1	1.К1игьумерчилъиялъи, гурх1ел гьеч1олъи, къарумлъи каки; 2. Эльдариласул куч1дузул аслияб тематика бихьизаби; 3. Г1адатал г1адамазул т1адег1анаб рух1ияб бечелъи, чилъи, бац1ц1адаб ях1-намус беццун бугеб куц бихьизаби; 4. К1алзул калам цебет1езаби	Гьум 30-33 Гьум. 43-45 (учебник.)
11	Бакьайч1иса Ч1анк1а. Сайгидул Бат1алиде	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъулъ къокъаб баян кьей; 2. Маг1арул г1олохъабазул бах1арчилъиялъул бицун бугеб куц бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби; 4. Мухьдахъ япониязул рагъде рит1арал дагъистаниязул къисмат бихьизаби; 5. Щибго маг1на гьеч1еб рагъда холел бах1арзазул г1умруялда шаг1ир барахщи бихьизаби	Гьум. 35-55
12	Т1алх1атиде	1	1.Бац1ц1адаб рокьи т1адег1анаб даражаялде бахинабун бугеб куц бихьизаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби 1. Вокьулев вихьизе ясалъул бугеб анищ-хьул бихьизаби. Гьелъул рек1ел х1ал загьир гьабизе шаг1ирасул бугеб гьунар бихьизаби	Гьум 41-44 Гьум. 53-57 (учебн.)
13	Хъах1абросулъа Мах1муд. Хъах1илаб зодихъе баг1арбакъул нур	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъулъ баян кьей; 2.Шаг1ирасул творчествоялдехун рокьи бижизаби 3. Ч1ужуг1адан т1адег1анаб даражаялде яхинайи-аслияб коч1ол пикру. 4. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум. 46-49 Гьум. 68-69 (учебн.)
14	Рокьул конторалъул кавуги рагьун	1	1. Бац1ц1адаб рокьиялдехун лъик1аб бербалагьи-авторасул аслияб тема бук1ин бихьизаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум 49-51
15	Почтовой кагътиде керенги чучун	1	1. Рокьи инсанасул рух1ияб бечелъи бук1ин бич1ч1иззаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум 51-55
16	Калам цебет1езаби.	1	1. К1алзул ва хъвавул калам цебет1езаби; 2. Малъараб материал такрар гьаби.	

17	Инхелоса Къурбан. Наибзаби х1елун	1	1. Шаг1ирасул х1акъалъул баян кьезе; 2. Рагъда бах1арчилъи бихьизабурал г1олохъабазул бици; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 58-60
18	Борхатаб маг1арда Бахъа, къалам. Г1енекке йокьулей	1	1. Къурбанил рокьул лирикаялъул бици; 1. Т1егьалда, бакъ-моц1алда, ц1вабзазда, алжаналъул х1урулг1иналда йокьулей релълъин гьаюн йигеб куц бихьизаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 60-64
19	Дагъистаналъул халкъазул адабияталдаса. Къалухъа Мирза Ханасе жаваб. Г1ашикъ-булбул	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 2. Ханзабазул, бегзабазул рах1му гьеч1олъи, халкъалъе зулму гьаби коч1олъ какун бугеб куц бихьизаби; 3. Талих1 къарал минскинзабазугун г1умру данде ккун, Мирзаца ах1араб кеч1. Булбулалде хит1аб гьабун, рак1чучи бихьизаби	Гьум. 65-66
20	Йирчи Гъазахъ. Векьарухъанасул кеч1	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 2. Векьарухъанасул г1умруялъул сипат-сурат бихьизаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 67. Рек1ехъе лъазабизе
21	Ятим Эмин. Васият Къват1ул харбал ц1алк1улел херал руччабазде	1	1. Шаг1ирасул г1умру ва адабияб х1аракат; 2. Бечедаздаги мискинзабаздаги гьоркьоб шаг1ирас ч1валеб рух1ияб г1урхъи бихьизаби; 3. Квешлъиялъул ва т1екълъиялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьей. Мац1 гьабугеян херал руччабазде Эминил гьари. Къват1ул харбаз шаг1ирасул г1умру хвезаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 68- 69 Рек1ехъе лъазабизе
22	Мунги Ах1мад Паналъаяб дуниял Шамилил суд	1	1. Г1умруялъул х1акъалъулъ баян; 2. К1иго бат1ияб г1умрудул г1адамазул х1акъалъулъ бицун бугеб куц бихьизаби; 3. Рит1ухълъи кибго бук1ине кколеблъи бич1ч1инаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби; 5. Шамилил бах1арчилъи ва къвак1и бихьизабун бугеб куц баян гьаби. Бах1арчиясул ц1ар хехго т1ибит1иялъе г1илла ц1алдохъабазда лъай;	Гьум. 71 Гьум. 70-71
23	Класстун къват1исеб ц1али. Имам Шамил.(кино)	1		

24	<u>XX г1асруялъул адабият</u> Ц1адаса Х1амзат Айдемир ва Умайгьанат	1	1. XX г1асруялъул авар адабияталъул авалияб баян кьезе; 2. Адабияталдехун рокьи ц1ик1к1инаби 3.Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баян кьезе; 4.Творчествоялдехун рокьи ц1ик1к1инаби 5. Пьесаялъулгун лъай- хъвай гьаби; 6. Ролазде бикьун, ц1али; 7. Анализ гьаби	XX г1асруялъул адабият Гьум. 100-105 (учебн.) Гьум. 72-94
25	Айдемир ва Умайгьанат	1	1. Г1адамазул г1умруялъул квешал рахъал рихьизари; 2. Ролазде бикьун, ц1али; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 94-100
26	Айдемир ва Умайгьанат	1	1. Г1адамазул г1умруялъул квешал рахъал рихьизари; 2. Ролазде бикьун, ц1али; 3. Ц1алул бажари борхизаби;	
27	Пьесаялъул анализ	1	1. Аслиял героязе къимат кьей; 2. Инсанасул квешал рахъал къват1ир ч1вазаризе Х1амзатил бугеб махщел бихьизаби; 3. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Умайгьанатил монолог рек1ехъе лъазабизе
28	Г1умруялъул дарсал	1	1. Поэма ц1али; 2. Поэтас кьолел ругел насих1атазул бицине; 3. Поэтасул творчествоялдехун рокьи ц1ик1к1инаби; 4. Поэмаялъул тема ва идея рагьи; 5. Цебесеб г1елги гьанжесеб г1елги дандекквезе лъай; 6 Ц1алул бажари борхизаби; 7. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум. 101-108 Суалазе жаваб кьезе
29	Мух1аммад Хуршилов. Сулахъалъ нуг1лъи гьабула	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ баянал; 2. Романалъулгун лъай-хъвай гьаби; 3. Маг1арул халкъалъул тарихалде рокьи ц1ик1к1инаби; 4. Ц1алул бажари борхизаби; 5. Роман ц1али; 6. Анализ гьаби; 7. Ц1алул бажари борхизаби	Гьум. 109-150
30	Боркьараб рагъ	1	1. Анализ гьаби; 2. Ц1алул бажари борхизаби;	Гьум. 150-173
31	Калам цебет1езаби		1. К1алзул калам цебет1езаби 2. Анализ гьаби; 3. Ц1алул бажари борхизаби	

32	Мух1аммад Шамхалов. Вац.	1	1. Шаг1ирасул г1умруялъул х1акъалъулъ къокъаб баян кьезе; 2. Хабар ц1али 3. Ригьнада гьрокьор хут1арал басриял г1адатал ц1ияб г1елалъ х1ат1икь лъолел рук1ин-хабаралъул аслияб тема бук1ин бич1ч1изаби; 4. Анализ гьаби	Гьум. 174-187
33	Дагъисаналъул халкъазул адабияталдаса Анвар Аджиев. Бах1арчиясул куркьби Юсуп Хаппалаев. Оцбай Халкъияб кеч1 Муталиб Митаров. Устар	1	1. Г1умруялъул ва творчествоялъул бицине; 2. Заман аниги, дунял хисаниги, халкъалъе г1оло г1умруги рух1ги кьураб бах1арчиясе хвел бук1унареблъи бихьизаби; 3. Байрамазул х1акъалъулъ бицине 4. Г1умруялъул х1акъалъул къокъаб баян; 5. Ц1алул бажари борхизаби; 6. Перил сипаталъе къимат кьей; 7. Ц1алул бажари борхизаби; 8. Ц1алдохъабазул к1алзул калам цебет1езаби	Гьум. 188-200
34	Калам цебет1езаби	1	1. Малъараб материал такрар гьаби.	

Лъаялъул ва бажариялъул рахъалъ VIII классалъул ц1алдохъабазда церелъолел аслиял т1алабал

Ц1алдохъабазда лъазе ккола:

- льазарурал асаразул ва гьезул авторазул ц1арал;
- льазарурал асаразул аслиял темаби ва гьезул г1уц1иялъул хасал рахъал;
- льазарурал хабариял асаразул багьадуралги, гьез г1ахьаллъи гьа- булел лъугьа-бахъиназул рахасги;
- адабияталъул теориялдаса баянал;

- программаялда рихьизарун ругел текстал рек1ехъе лъазаризе

Ц1алдохъабазухъа бажаризе ккола:

- хъвадарухъанас г1уц1арал лъугьа-бахъинал пикрудалъ гвангъун цереч1езаризе;

лъазабулеб асаралда жаниб;

- пикруябгун художествияб рахъ рагьизе сипатиял раг1абазул к1вар батизе;
- муг1алимас кьураб логикияб суалалда рекъон асаралъул багьаду- разул г1амал-хасият рагьизе;
- художествиял асарал пасих1го ц1ализе;
- минуталда жаниб 120—130 раг1и кколеб хехлъиялда лъазарурал асарал рит1ун , раг1ун ва чвахун ц1ализе
- хабарияб асаралъе, яги гьелъул цо бут1аялъе план бахъизе;
- жиндирго к1алъаялъе план ургъизе;
- жинцаго ц1алараб асаралъе къимат кьезе, гьеб асаралъул багьадураздехун, лъугьа-бахъиназдехун лъугьараб жиндирго

бербалагьи загьир гьабизе